

PROIECTUL REGATULUI DACIEI ÎN VIZIUNEA DIPLOMAȚIEI EUROPENE ÎN SECOLUL AL XVIII-LEA

MIHAI MANEA

„Problema orientală“ s-a dezvăluit în secolul al XVIII-lea în toată complexitatea sa marcînd în mod decisiv desfășurarea relațiilor internaționale¹, cel puțin în estul și sud-estul Europei. În cadrul său, în conformitate cu statutul particular de care se bucurau, Principatele au jucat un rol esențial². Într-o perioadă, de afirmare clară a aspirațiilor către emancipare social-politică și națională, teritoriul românesc a desemnat o entitate unică cu o conștiință în plin proces de formare. Proiectele de reorganizare a Principatelor sub egida mării boierimi au vizat pe această direcție înlăturarea suzeranității otomane și înlocuirea ei cu un regim de protectorat mai favorabil intereselor clasei cu rol de hegemon politic³. Dar cum o atare ipoteză putea genera numeroase primejdii, în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea proiectele și închinările boierimii române față de Rusia au avut doar o semnificație pravoslavnică în virtutea confesiunii ortodoxe și nu au angajat cu nimic factorul național. Interesul marilor puteri pentru Principate a derivat primordial din poziția lor strategică de zonă obligatorie de trecere către Dunăre și Peninsula Balcanică. Totodată ele au reprezentat un obstacol în calea tendințelor de expansiune ale Rusiei și Habsburgilor către sud-estul Europei, areal predilect de impact al acestora. Exprîmînd o preocupare majoră în acest spațiu geopolitic, puterile europene au înființat consulate la București și Iași : 1792 — Rusia, 1783 — Austria, 1785 — Prusia, 1798 — Franța, 1803, Anglia⁴.

În 1771, 1782, 1790—1791, 1807 proiectul Daciei dezbătut în mod aprins în cancelariile europene a reținut masiv atenția contemporanilor. Expresie a unității specifice istoriei naționale⁵, termenul de *DACIA* a

¹ T. G. Djuvara, *Cent projets de partage de la Turquie*, Paris, 1914, p. 262—266 ; M. S. Anderson, *The Eastern Question, 1774—1923*, New York, 1963 ; Christian Wûrm, *Diplomatische Geschichte der orientalischen Frage*, Leipzig, 1858.

² Albert Sorel, *La question d'Orient au XVIII-e siècle*, Paris, 1889, p. 55, 121, 136, 152—156 ; Constantin I. Andreescu, *Die Pläne zur Teilung der Rumänischen Fürstentümer in der zweiten Hälfte des achtzehnten und der ersten Hälfte des neunzehnten Jahrhunderts*, în „Revue historique de sud-est européen“, XIX, nr. 2, 1942, p. 453 și urm.

³ A. D. Xenopol, *Războaiele dintre ruși și turci și înrîurirea lor asupra țărilor române*, vol. 1, Jassy, 1880, p. 80—89 ; *România în relațiile internaționale 1699—1939*, Coordonatori L. Boicu, V. Cristian, Gh. Platon, Ed. Junimea, Iași, 1980, p. 15—54.

⁴ Leonid Boicu, *Geneza „chestiunii române“ ca problemă internațională*, Ed. Junimea, Iași, 1975, p. 31.

⁵ Vezi pe larg Nicolae Stoicescu, *Age-old factors of Romanian unity*, București, 1986.

fost utilizat de savanți și oameni politici, precum : Flavio Biondo, Poggio Braccioloni, Enea Sylvio Piccolomini, Rafaello Maffei (Volterrano), Antonius Bonfinus, Georg Reichsdorfer, Christina Scause, Laurentius Toppeltinus, Johann Tröster desemnând spațiul de manifestare al românilor⁶. Pentru aceștia spațiul carpato-dunărean a constituit o unitate aparte, bază a unor viitoare acțiuni antiotomane. Invocînd aceasta s-au alcătuit numeroase planuri de reorganizare a Principatelor, multe sub egida unor puteri străine și care au prefătat proiectul dadic⁷. În 1454 în *Türken-Kalender* a fost folosit termenul de „regele Daciei”. Denumirea a fost uzitată și în *Viața lui Maxim Branković* în 1507 și în harta, ce a însoțit *Cosmographia* din 1542 a lui Johannes Honterus⁸. Dar actul unional cu profunde valențe de simbol a lui Mihai Viteazul a consacrat terminologia⁹. Galeria autorilor de proiecte de statuare a Principatelor în secolele XVI—XVII cuprinde distinse nume. În 1532 Aloisio Gritti, diplomat venețian favorabil Porții, a încercat să alcătuiască „o Dacie” bazată pe relații clientelare cu Imperiul Otoman, ceea ce însă Nicolae Stoicescu respinge într-o lucrare relativ recentă¹⁰. I-a urmat în 1561—1563 încercarea lui Despot Vodă. În 1616 episcopul polonez Valerian Lubieniecki a sugerat crearea „regatului Daciei” prin legarea Moldovei, Transilvaniei și Țării Românești¹¹. S-au pronunțat în același sens în a două jumătate a secolului al XVIII-lea și Matei Basarab, Gabriel Bethlen, Henri Turenne, generalul lui Ludovic al XIV-lea¹². Intenția Regelui Soare a fost de fapt să căsătorească pe fiul lui Jan Sobieski, regele Poloniei cu o prințesă din casa regală franceză și să-i încredințeze stăpînirea asupra Moldovei și Țării Românești ce „ar ușura cuceririle polonezilor”¹³. Printr-o diplomă din 1688 Leopold I de Habsburg a oferit casei Cantacuzino domnia în Muntenia și Moldova¹⁴. La începutul secolului al XVIII-lea un plan a urmărit numirea ducelui Leopold de Lorena drept principe al Țărilor Române¹⁵.

Nu a lipsit nici ideea statului-tampon, edificat în Principate, a cărei origini scoboară pînă în perioada domniei lui Mihai Viteazul, cînd gruparea nobiliară de la Cracovia favorabilă controlului polonez în

⁶ Vezi V. A. Urechia, *L'idée latine chez les Roumains*, Alais, 1900 ; Ioan Lupaș, *Istoria unirii românilor*, București, 1937 ; Gh. Brătianu, *Formarea unității românești. Factorii istorici*, București, 1940 ; Adolf Armbruster, *Romanitatea românilor. Istoria unei idei*, București, 1972 ; vezi și St. Andreescu, *Restitutio Daciae*, 2 vol., București, 1980—1989.

⁷ Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *De la statul geto-dac la statul român unitar*, vol. 1, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1983, p. 203.

⁸ *Ibidem* ; Nicolae Stoicescu, *Unitatea românilor din Evul Mediu*, Ed. Academiei, București, 1983, p. 143—144.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ Nicolae Stoicescu, *Unitatea românilor*, p. 142.

¹¹ *Ibidem*.

¹² *Ibidem*.

¹³ Nicolae Iorga, *Histoire des Roumains et de la Romanité orientale*, vol. VI, *Les Monarques*, 1940, p. 491—496.

¹⁴ Nicolae Iorga, *Genealogia Cantacuzinilor*, București, 1902, p. 219.

¹⁵ Nicolae Iorga, *Histoire des Roumains*, vol. VI, p. 508 ; vezi și Nicolae Ciorănescu, *Un prince de Lorraine dans les pays roumains*, în „Revue historique du sud-est européen”, 1936, p. 334—341.

spațiul românesc a inițiat o propunere ca atare către cancelarul Zamoyiski¹⁶. Ea a fost reluată de diplomația polono-saxonă la Karlowitz¹⁷ și în proiectul nobilului maghiar Disloway din prima jumătate a secolului al XVIII-lea¹⁸. În iunie 1711, Petru I a promis lui Francisc Rackozi conducerea Transilvaniei, dar și a Moldovei și Munteniei¹⁹. În anii 1736—1737 unele planuri au prevăzut împărțirea Țărilor Române între Polonia și Habsburgi, cedarea lor către curtea de la Viena în schimbul teritoriilor otomane ocupate de austrieci, ocuparea lor de Polonia sub granița Rusiei, recunoașterea independenței Munteniei și Moldovei sub garanțiile Petersburgului²⁰. În 1745 diplomatul rus Vesniakov, în misiune la Constantinopole, a imaginat un mare stat creștin în Balcani, ce includea și teritoriile românești²¹. Dacia a simbolizat cu tărie în secolul al XVIII-lea lupta pentru independență a românilor. Majoritatea liderilor politici au avut în vedere *Dacia romană*, o nouă reafirmare a latinității românilor nu doar în cercurile savante, ci și în rîndul maselor²².

Cu toate că a fost o formulă de acțiune politică concertată, dar pusă în slujba unei puteri străine, proiectul Daciei a dat expresie unității de teritoriu și habitat, dorinței de unitate politică a românilor²³. Astfel o corespondență din Alba Iulia inserată în ziarul „Journal Politique de Bruxelles” a anunțat la 25 decembrie 1784 că Horea dorea „să restaureze regatul Daciei”²⁴. Ion I. Nistor apreciază chiar că acțiunea lui Horea a redeschis pentru cabinetele de la Viena și Petersburg dezbaterile în jurul proiectului dacic²⁵. Rusia a întrevăzut o autonomie a Principatelor în folosul său, iar Habsburgii au insistat pentru trecerea lor sub o altă suzeranitate, neexceptînd chiar și pe cea a Vienei²⁶. Rusia a crezut cu obstinație în apropiatul sfîrșit al Imperiului Otoman, dar evident a greșit²⁷. Țarina Ecaterina a II-a s-a pronunțat pentru un

¹⁶ Ilie Corfus, *Mihai Viteazul și polonii*, București, 1937, p. 79.

¹⁷ *România în relațiile internaționale*, p. 16.

¹⁸ Eudoxiu Hurmuzki, *Documente privitoare la istoria românilor*, (în continuare, Hurmuzaki, *Documente*), II, Ed. Grigore Tocilescu, București, 1886, p. 483; Germaine Lebel, *La France et les Principautés Danubiennes*, (*Du XVI-e siècle à la chute de Napoleon I-er*), PUF, Paris, 1955, p. 47—48.

¹⁹ Nicolae Iorga, *Acte și fragmente cu privire la istoria Românilor*, (în continuare, Nicolae Iorga, *Acte și fragmente*), vol. I, Impr. Statului, București, 1895, p. 317.

²⁰ Leonid Boicu, *Geneza...*, p. 23—24.

²¹ Nicolae Iorga, *Acte și fragmente*, vol. I, p. 349.

²² Adolf Armbruster, *Evoluția sensului denumirii de Dacia*, în „Studii” XXII, nr. 3, Martie 1969, p. 442—444.

²³ Ion Toderășcu, *Unitatea românească medievală*, vol. I, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1988, p. 183.

²⁴ Ion I. Nistor, *Restaurarea Daciei în sintezele diplomației europene*, în „Analele Academiei Române, Memoriile Secțiunii Istorice”, S. III, T. XXI, Mem. 13, București, 1939, p. 338.

²⁵ *Ibidem*, p. 339; Nicolae Stoicescu, *Unitatea românilor*, p. 145.

²⁶ Ștefana Simionescu, *Moldova și Țara Românească în politica habsburgică între anii 1716—1774*, în „Revista de Istorie”, Tomul 31, Nr. 9, Sept. 1978, p. 1607.

²⁷ Vezi pe larg, F. H. Geffken, *Katharina II, die Pforte und Europa*, în „Deutsche Rundschau”, XV, 1878, p. 86 și urm.; Hans Ubersberger, *Russlands Orientpolitik in den letzten Zwei Jahrhunderte*, 2 vol., Stuttgart, 1913.

război victorios în vederea consolidării situației interne și în acest sens a scris în 1770 lui Voltaire²⁸. Ea a dorit o participare activă a sa la împărțirea moștenirii otomane alături de Viena și a nădăduit să controleze Crimeea cu Oceakovul, zona dintre Bug și Nistru și unele insule în Marea Egee. Pe teritoriul rămas ea a inspirat edificarea Imperiului Grecesc cu capitala la Constantinopole și succesor al Bizanțului²⁹ și a regatului Daciei din Moldova, Muntenia și teritoriul dintre Prut și Nistru³⁰. Dar Petersburgul a sesizat că proiectele sale nu puteau fi îndeplinite în condițiile rivalității cu Prusia decât printr-o apropiere de Habsburgi.

Războaiele ruso-austro-turce din 1768—1774 și 1787—1792 au prilejuit o vastă confruntare de idei în jurul reconstituirii Daciei. În 1768 Consiliul Imperial de la Petersburg a discutat problema independenței Principatelor³¹, complicată în anii următori ai conflictului prin pătrunderea trupelor austriece în Muntenia și ocuparea Olteniei în urma tratatului secret între Viena și Poartă și a nemulțumirilor cabinetului austriac în fața înțelegerii între Petersburg și Berlin. În ședința din 16 septembrie 1770 Consiliul a renunțat însă la ideea anexării Țărilor Române, ceea ce ar fi modificat echilibrul de forțe³². Prințul Emmanuel Giani, diplomat prusian la Petersburg a declarat în 1770 că țarina nu intenționa „să facă din Moldova și Valahia provincii ruse”³³, ci poate doar „o putere intermediară”³⁴. În iulie 1770 von Solms scria lui Frederic al II-lea despre gândurile bine disimulate ale Ecaterinei vis-à-vis de Principate. „Cred că pot să vă asigur că Împărăteasa nu intenționează să facă din Moldova și Valahia provincii rusești; dacă ea vrea să le sustragă dominației turcești, va fi în intenția sa de a le transforma într-un fel de putere intermediară”³⁵. În același sens s-a exprimat în august 1770 și Frederic al II-lea către ambasadorul său la Poartă, von Zegelin³⁶. Ambasadorul habsburg la Petersburg, von Lobkowitz a propus în 1770 ca conducător al Principatelor pe prințul Henric, fratele regelui Prusiei³⁷. Alte izvoare diplomatice au consemnat candidatura prințului

²⁸ Veniamin Ciobanu, *La granița a trei imperii*, Ed. Junimea, Iași, 1985, p. 12; Leonid Boicu, *Principatele Române în raporturile politice internaționale. Secolul al XVIII-lea*, Ed. Junimea, Iași, 1986, p. 244.

²⁹ Vezi și Andrei Pippidi, *Tradiția politică bizantină în Țările Române în secolele XVI—XVIII*, Ed. Academiei, București, 1983, p. 96—99.

³⁰ Hans Ubersberger, *op. cit.*, vol. 1, p. 360 și urm.

³¹ E. I. Drujina, *Kuciuk-Kainargirski Mir 1774 goda*, Moskva, 1955, p. 138—139.

³² *România în relațiile internaționale*, p. 37—38.

³³ Nicolae Iorga, *Histoire des Roumains*, vol. VII, *Les Réformateurs*, București, 1940, p. 329.

³⁴ *Ibidem*.

³⁵ Jean-C. Filitti, *Rôle diplomatique des Phanariotes de 1700 à 1821*, Larose, Paris, 1901, p. 95—96.

³⁶ Nicolae Iorga, *Acte și fragmente*, vol. II, București, 1902, p. 29—30, 33, 43; Veniamin Ciobanu, *La granița*, p. 18.

³⁷ Nicolae Iorga, *Histoire des Roumains*, vol. VII, p. 333.

Albert de Saxa-Teschen, fiul lui August al III-lea, elector al Saxoniei și rege al Polonilor³⁸.

Următorii doi ani au fost foarte bogați în evenimente. În 1771, cancelarul rus Panin și Lobkowitz au întocmit un proiect de plan privind Țările Române, dar Rusia a cerut o ocupație militară în aceste zone timp de 25 de ani, pentru a compensa cheltuielile de război, ceea ce era de fapt o cale indirectă de control politic³⁹. Un memoriu al lui Iosif al II-lea către Lobkowitz din 14 decembrie 1771 a recunoscut că Principatele erau „o barieră” între Habsburgi și Poartă, dar că ocupația militară rusă ar fi născut dificultăți pentru securitatea Austriei⁴⁰. În 1772 o schemă de împărțire a Imperiului Otoman a acordat Rusiei, Moldova, Țara Românească, Rumelia, Tracia cu Constantinopolul și strimtoarea Dardanele, iar Austriei, Serbia, Herțegovina, Bosnia, Albania, Macedonia. Franța urma să preia Egiptul⁴¹. Dreptul de „protecție” obținut de Rusia în 1774 a fost interpretat drept o cale de penetrare în sud-estul Europei, încât odată cu pacea de la Kuciuk-Kainargi s-a ascuțit rivalitatea ruso-austro-prusiană pe tema Poloniei și a Peninsulei Balcanice⁴². Aceasta a determinat un interes sporit pentru organizarea Moldovei și a Țării Românești. Erau vehiculate soluția independenței, anexării, protectoratului, regimul asemănător Ragusei sau Curlandei, statului-tampon pe fondul opoziției deschise a Porții și a mai puțin disimulate a Habsburgilor, perfect îngrijorați pentru direcția lor de expansiune către gurile Dunării, a dominației lor în Transilvania și Ungaria⁴³. La Berlin planurile ruse au stîrnit, de asemenea neliniște, încît chiar declarația lui Kaunitz la întrevvederea lui Iosif al II-lea cu regele Prusiei la Neustadt în august 1770, cum că Viena nu era de acord cu un control rusesc la gurile Dunării, nu a fost recepționată cu totală satisfacție⁴⁴. Anexarea Bucovinei în 1775, despre care o scrisoare a lui Iosif către fratele său Leopold, din anul anterior, recunoștea că: „În partea Moldovei am împins frontierele noastre... pînă la pădurile Bucovina, pentru a demonstra că ele fac parte din Pocuția și aceasta ne dă avantaje imense”⁴⁵, s-a desfășurat sub presiunea Rusiei asupra Porții,

³⁸ *Ibidem*, p. 354; Petre P. Panaitescu, *Unificarea politică a Țărilor Române în epoca feudală*, în *Studii privind Unirea Principatelor*. Coordonatori A. Oțetea, N. Adăniloiaie, D. Berindei, C. Bodea, Al. Vianu, Ed. Academiei, București, 1980, p. 85.

³⁹ Nicolae Iorga, *Acte și fragmente*, vol. II, p. 42—44, 45—46.

⁴⁰ Leonid Boicu, *Geneza...*, p. 39—40.

⁴¹ *La France et la politique orientale de Catherine II, D'après les rapports des ambassadeurs français à St. Pétersbourg (1775—1792)*, Extrait des „Mélanges de l'Ecole Roumaine en France”, IX, 1929, Vălenii de Munte, 1930, p. 156, subsoal, nota 102; Edouard Driault, *La question d'Orient depuis ses origines jusqu'à nos jours*, Paris, 1893, p. 56.

⁴² Albert Sorel, *op. cit.*, p. 275; Veniamin Ciobanu, *Relațiile politice româno-polone 1699—1848*, Edit. Academiei, București, 1980, p. 130.

⁴³ Leonid Boicu, *Considérations portant sur la reconstitution de la Dacie dans des projets européens du XVIII-e siècle*, în „Revue Roumaine d'Histoire”, Tome XX, Nr. 4, Octobrie-Décembre 1981, p. 700; Veniamin Ciobanu, *La granița*, p. 17—18; vezi și Adolf Beer, *Die orientalische Politik Österreichs seit 1774*, Prag, Wien, 1883.

⁴⁴ Ubersberger, *op. cit.*, vol. 1, p. 354—355.

⁴⁵ Jean-C. Filitti, *op. cit.*, p. 107—108.

dar și a dezacordului Franței⁴⁶. Aceasta a facilitat o tacită apropiere austro-rusă, mult vizibilă după pacea de la Teschen din 1779, când Habsburgii obsedați de necesitatea despărțirii Rusiei de Prusia, de a asceda la hegemonia în lumea germană, mai ales că Panin era adeptul alianței cu Berlinul, au înțeles că ar fi pierdut prin izolare o șansă de a-și rotunji posesiunile pe seama Porții⁴⁷. De acum, între anii 1776—1778, la Viena au fost analizate diverse modalități de a se împărți Imperiul Otoman, în ciuda opoziției Mariei Tereza. În memoriul întocmit de Cobentzl în 1778 s-au dezvoltat proiectele Habsburgilor în legătură cu Imperiul Otoman. S-a recomandat fie o sciziune a posesiunilor otomane de-a lungul unei linii, ce trecea din Transilvania pe Olt către Grecia — Austria ar fi luat Bosnia, Serbia, Moreea, Albania, Grecia continentală, Rumelia, Oltenia, iar restul Rusia, fie alungarea turcilor din Europa în Asia, iar teritoriile erau împărțite astfel: Viena prelua Bosnia, Moldova și controla Dunărea pînă la vărsarea în Marea Neagră, Rusia provinciile europene ale Porții, Constantinopolul era proclamat oraș liber, zonele asiatice urmau să fie conduse de un principe european, iar Egiptul cedat ordinului de Malta⁴⁸.

Calculul Ecaterinei privind împărțirea Turciei au fost dezvoltate în întrevvedere pe care a avut-o în iunie 1780 cu Iosif al II-lea la Moghilev pe Nipru⁴⁹. Cei doi monarhi au decis cu acest prilej să nu încheie alianțe unilaterale cu Poarta și să își garanteze reciproc cuceririle în Bucovina și pe Nipru⁵⁰. Tratatul privind proiectul Daciei au fost continuate printr-un schimb de scrisori la 21, 24 mai 1781, 10 septembrie, 21 noiembrie 1782, 4 ianuarie 1783⁵¹. Scrisoarea din Smolensk a lui Iosif către Maria Tereza din 14 iunie 1780 conține în detaliu propunerile ruse. Ecaterina a dorit teritoriul între Bug și Nistru, Oceakovul, realizarea unui stat-tampon din Moldova, Muntenia și zona dintre Prut și Nistru, refacerea Imperiului Bizantin cu capitala la Constantinopol și sub sceptrul marelui duce Constantin. Austria trebuia să controleze Oltenia, Vidinul, Orșova, Belgradul, o parte din Serbia, Muntenegru, Bosnia, Hertegovina, Franța, Egiptul, iar Veneția urma să fie compensată pentru pierderile din Dalmația⁵². Inițiativa a aparținut țarinei care își adjudeca cea mai mare parte din teritoriu în conformitate cu interesele sale particulare. La sfîrșitul lui 1780 Frederic al II-lea a descifrat

⁴⁶ Al. Grigorovici, *Criza orientală din 1783 și politica Franței*, Extras din „Revista istorică”, Anul XXIV, N-le 10—12, 1938, p. 3.

⁴⁷ Adolf Beer, *Die orientalische Politik*, p. 30—31.

⁴⁸ Adolf Beer, *Die erste Theilung Polens*, vol. II, Wien, 1873, p. 40—41.

⁴⁹ Oceaki istorii SSSR, *Rossia v vtori polovine XVIII veka*, Moskva, 1956, p. 592—596.

⁵⁰ Andrei Oțetea, *Contribuție la chestiunea orientală*, în *Scrieri istorice alese*, Ed. de Florin Constantiniu și Șerban Papacostea, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1980, p. 125; Alfred von Arneth, *Joseph II und Katharina von Russland, Ihr Briefwechsel*, Wien, 1869, p. 72—79.

⁵¹ Alfred von Arneth, *op. cit.*, p. 72, 78, 81, 83, 143, 169, 178, 193.

⁵² Alfred von Arneth, *Maria Theresia und Joseph II, Ihre Correspondenz sammt Briefen Joseph's an seinen Bruder Leopold*, vol. 1, Wien, 1867, p. 169 și urm.

intențiile țariste și le-a comunicat lui Ludovic al XV-lea, iar acesta la rândul său Porții⁵³. Totodată spectrul apropierii între Rusia și Austria a îngrijorat Franța, deși în război cu Marea Britanie și în special Prusia, al cărui reprezentant pe malurile Nevei, baronul Görtz a menționat despre „această primejdioasă alianță”⁵⁴. Planul dacic a revenit în 1782, când din ordinul țarinei secretarul de stat, Aleksandr Bezbordko a întocmit un memoriu privind poziția Rusiei în problema orientală⁵⁵, a căror idei au fost reluate în scrisoarea din 10 septembrie 1782 a Ecaterinei către Iosif al II-lea. Petersburgul a cerut Crimeea, Cubanul, regiunea între Bug și Nistru, insule în Marea Egee. Vienei i s-a oferit Belgradul, o parte din Serbia și Bosnia, Oltenia. Între Nistru, Carpați, Olt și Dunăre trebuia încropit regatul Daciei „sub un suveran de religie creștină” cu o domnie autoritară⁵⁶, „un stat vasal supus protecției rusești pentru a se opune unor eventuale pretenții austriece asupra Principatelor”⁵⁷. În Balcani se refăcea Imperiul Bizantin pe teritoriul cuprins între Dunăre Marea Neagră, Marea Egee și o linie între Belgrad și Salonic, după cum a reieșit dintr-o hartă publicată ulterior⁵⁸. Răspunsul lui Iosif al II-lea a sosit la 13 noiembrie 1782. Viena a reafirmat acordul său de principiu la cererile ruse, în fața amenințărilor Berlinului și a complicațiilor din Bavaria și Țările de Jos, dar a dorit în mod imperios teritoriul Moldovei între Prut și Siret, Hotinul, Oltenia, controlul asupra ambelor maluri ale Dunării și libera navigație pe fluviu⁵⁹. În principiu Iosif nu a ridicat obiecții, dar a cerut răspicat o reîmpărțire a teritoriilor Porții în favoarea sa, pentru o comunicație sigură cu Marea Mediterană, încît Rusia s-a angajat într-o prudentă expectativă⁶⁰. La 7 aprilie 1783 țarina scria lui Iosif că : „Situația generală a Europei nemaifiind la fel de favorabilă cum era acum un an, pentru executarea marilor proiecte pe care le propusesem atunci Maiestății Voastre Imperiale... prudența pare să le mărginească în prezent la un plan mai puțin amplu, și, în consecință, mai puțin susceptibil de a stîrni gelozia și activitatea vecinilor noștri respectivi”⁶¹. În același an, împăratul habsburg a declarat că nu renunță la planurile sale și a presat la Constantinopole pentru a anexa Orșova, Oltenia și chiar întreaga Moldovă⁶². Teama Rusiei în

⁵³ Ion I. Nistor, *op. cit.*, p. 343.

⁵⁴ Al. Grigorovici, *op. cit.*, p. 6—7.

⁵⁵ Alfred von Arneth, *Joseph II und Katharina*, p. 143, 153—154.

⁵⁶ Ion I. Nistor, *op. cit.*, p. 344—345 ; *România în relațiile internaționale*, p. 46 ; D. A. Sturdza, A. Colescu-Vartic, *Acte și documente relative la istoria renașterii României*, vol. 1, 1391—1841, București, 1900, p. 388 ; Hurmuzaki, *Documente*, I, p. 196—197.

⁵⁷ Al. Grigorovici, *op. cit.*, p. 8 ; E. Reimann, *Neure Geschichte des preussischen Staates*, vol. II, Gotha, 1888, p. 327—328.

⁵⁸ Constantin I. Andreescu, *La France et la politique...*, p. 168, subsol, nota 128.

⁵⁹ *România în relațiile internaționale*, p. 49 ; Ion I. Nistor, *op. cit.*, p. 347 ; Constantin I. Andreescu, *La France et la politique...*, p. 218—219 ; E. Winter, *Grundrissen der österreichischen Russlandspolitik am Ende des 18. Jahrhunderts*, în „Zeitschrift für Slawistik”, IV, 1959.

⁶⁰ Andrei Oțetea, *op. cit.*, p. 126.

⁶¹ Alfred von Arneth, *Joseph II und Katharina*, p. 197.

⁶² Nicolae Iorga, *Acte și fragmente*, vol. II, p. 177—184, 191—193.

fața poftelor de cucerire ale Habsburgilor este ilustrată și de scrisorile diplomatului prusian, baronul von Görtz. La 25 noiembrie 1783 el a însemnat că „după părerea unui om obișnuit cu problemele, cele două Curți Imperiale vor cere independența Moldovei și Valahiei pentru ca odată obținută, Împăratul să poată în cițiva ani să rezerve acestor provincii soarta Crimei...”⁶³. Pentru a contrabalansa primejdia în 1783 țarina a vizitat Taurida, iar trei ani mai târziu a semnat un acord comercial cu Franța⁶⁴. Însă în 1787 Ecaterina a izbutit să-l atragă de partea sa pe Iosif în întrevvedere de la Kerson⁶⁵. Cabinetul de la Viena și-a manifestat însă și după Kerson ostilitatea față de ambițiile ruse în Balcani și la Constantinopole, unde, cum a mărturisit Iosif ministrului francez Ségur, dorea să vadă mai mult turbanul turcesc decît căciula rusească⁶⁶.

Invocînd pretențiile ruse asupra Georgiei, Poarta a declarat război țarinei la 24 august 1787, dar la 9 februarie 1788, Austria s-a alăturat inamicilor săi⁶⁷. În scurt timp Moldova a fost împărțită între Austria — care a ocupat județele Suceava, Dorohoi, Botoșani, Neamț, Roman, Bacău — și Rusia. La 13 decembrie 1788, intrat în Iași, principele rus Potemkin, căruia i se făcuse o ofertă în acest sens⁷⁰. Petersburgul a nească urmau să fie declarate independente⁶⁸. În aceeași lună, prințul de Ligne a reflectat asupra constituirii unui stat în Moldova și Muntenia, unite sub conducerea „unui principe puternic”⁶⁹, foarte probabil Potemkin, căruia i se făcuse o ofertă în acest sens⁷⁰. Petersburgul a reactualizat în 1790 proiectul Daciei în ciuda reținerilor Austriei și Prusiei. La 8 ianuarie 1790 Ecaterina spunea într-o scrisoare către Viena că ar saluta „dacă se poate conveni la pace ca toate țările așezate între Nistru, coastele Mării Negre, Dunăre, Olt, hotarele austriece... Moldova și Țara Românească să poată forma de acum înainte un stat liber și independent, guvernat de un prinț de religia dominantă a țării și care să nu poată fi niciodată supus vreunei alte Puteri, ci să servească totdeauna de barieră vecinilor săi...”⁷¹. În martie 1790 Rusia a insistat ca proiectul dacic să fie o condiție absolută pentru încheierea păcii⁷². Înfrîngerile provocate otomanilor la Focșani și Mărtinești au deschis însă trupelor habsburgice drumul spre capitala munteană. Dar, la 20 martie

⁶³ Nicolae Iorga, *Histoire des relations russo-roumaines*, Jassy, 1917, p. 196.

⁶⁴ *Istoria Diplomatiei*, vol. I, Ed. Științifică, București, 1962, p. 319.

⁶⁵ Ion I. Nistor, *op. cit.*, p. 348.

⁶⁶ *Ibidem*; Leonid Boicu, *Principatele Române*, p. 246.

⁶⁷ Nicolae Iorga, *Ceva despre ocupația austriacă în anii 1789—1791*, în „Analele Academiei Române, Memoriile Secțiunii Istorice”, Seria II, Tom XXXXIII, 1911, p. 216—218.

⁶⁸ Ion I. Nistor, *op. cit.*, p. 350.

⁶⁹ Nicolae Iorga, *Acte și fragmente*, vol. II, p. 210.

⁷⁰ Veniamin Ciobanu, *La granița*, p. 176.

⁷¹ Hurmuzaki, *Documente*. Supliment I, 1781—1814, ed. A. Odobescu, București, 1885, documentul nr. CXXVIII, p. 73; Nicolae Iorga, *Acte și fragmente*, vol. II, p. 292—293; idem, *Dezvoltarea ideii unității politice a românilor, Lecții ținute la Universitatea din București*, Ed. Casei Școalelor, București, 1915, p. 34.

⁷² *România în relațiile internaționale*, p. 52—53; Nicolae Iorga, *Acte și fragmente*, vol. II, p. 292.

1790, murind Iosif al II-lea, succesorul său, Leopold al II-lea, s-a grăbit să încheie pacea de la Șiștov. Rușii au desfășurat în continuare ostilitățile cu Poarta. Pacea de la Iași din 1792 a provocat eșecul final al planului dacic al țarinei⁷³.

Investigația în jurul persoanei principelui Grigori Alexandrovici Potemkin, fost favorit al Ecaterinei a II-a și destinat să conducă ipoteticul regat al Daciei, a stîrnit numeroase confruntări de idei⁷⁴. La începutul anului 1783 în cercurile diplomatice europene zvonul a circulat și s-a răspîndit repede. El a reapărut cu prilejul războiului din 1787—1792⁷⁵. În același an, cancelarul Cobentzl a fost chiar autorizat să felicite pe Potemkin. La 17 ianuarie 1783 ambasadorul prusian la Petersburg a încunostiințat Berlinul că „Moldova și Muntenia unite... și declarate independente vor fi pentru principele Potemkin”⁷⁶. Același declara că Potemkin își vinduse bunurile din Rusia și era gata să plece în sud⁷⁷. În 1788 prințul de Ligne descria o conversație cu Potemkin. „Am spus principelui Potemkin că dacă ar voi să meargă pe malurile Mării Negre pînă la Dunăre și să-l determine pe Rumianțev să meargă la București, aș izbuti să-l fac Domn al Moldovei și Țării Românești. Ce-mi pasă de astea toate, mi-a spus el : pun rămășag că aș fi rege al Poloniei dacă aș voi ; am refuzat să fiu duce al Curlandei. Sînt mai presus decît toate acestea. Măcar, i-am răspuns că aceste două țări (Moldova și Muntenia) independente de turci, la pace. Faceți să fie guvernate de boierii lor supt protecția celor două Imperii. El mi-a zis : să vedem”⁷⁸. Ministrul de externe prusian, Hertzberg afirma în 1789 că „am aflat că prințul Potemkin aspiră să devină suveranul Moldovei și Valahiei, ceea ce nu convine nici unei puteri, ci doar lui. El nu va fi susținut de nimeni”⁷⁹. Candidatura lui Potemkin a determinat curtea prusacă să spere în 1789 că acesta s-ar fi mulțumit doar cu Moldova, unde Frederic Wilhelm al II-lea i-a atribuit și unii simpatizanți⁸⁰. Dar în loc de rege al Daciei, Potemkin a fost investit cu conducerea supremă a trupelor ruse pe frontul dunărean, iar la 10 ianuarie 1790, „mare hatman al trupelor căzăcești de la Ecaterinoslav și Marea Neagră”⁸¹. El nu s-a dat în lături nici de a obține sprijinul Porții, fiind gata să se recunoască vasal al turcilor⁸². Veniamin Ciobanu aduce în discuție și

⁷³ R. Howard Lord, *The Second Partition of Poland*, Cambridge, 1915, p. 185—188.

⁷⁴ Vezi pe larg *Vie du prince Potemkin*, Paris, 1808 ; Veniamin Ciobanu, *Jurnal ieșean la sfîrșit de veac (1775—1800)*, Ed. Junimea, Iași, 1980, p. 86 și urm ; Gheorghe Bezviconi, *Călători ruși în Moldova și Muntenia*, București, 1947, p. 209.

⁷⁵ L. W. Zinkeisen, *Geschichte des Osmanischen Reichs in Europa*, vol. VI, Gotha, 1859, p. 351.

⁷⁶ Nicolae Iorga, *Acte și fragmente*, vol. II, p. 165.

⁷⁷ *Ibidem*, p. 168, 173 și urm.

⁷⁸ Nicolae Iorga, *Dezvoltarea ideii unității*, p. 33.

⁷⁹ *Ibidem*, p. 34.

⁸⁰ Leonid Boicu, *Geneza...*, p. 49 ; Nicolae Iorga, *Histoire des Roumains*, vol. VIII, *Les Révolutionnaires*, București, 1944, p. 81.

⁸¹ *Ibidem*, p. 82 ; Veniamin Ciobanu, *La granița*, p. 93.

⁸² Veniamin Ciobanu, *La granița*, p. 95.

stema din gazeta ieșeană „Courrier de Moldavie“ din 1790, ca un argument al numeroaselor încercări ale lui Potemkin de a-și atrage simpatia boierimii locale în fața contracandidatului său, marele boier Ion Cantacuzino, care de pe poziții net antiotomane, i-a înaintat în 1790 un proiect pentru edificarea unui stat „creștin, mare și puternic“ în Țările Române⁸³. Însă în 1791, după ce a părăsit Iașul în drum spre Rusia, a murit la Talpa, lângă Razina⁸⁴.

Poziția principalelor state europene față de regatul Daciei a vizat „problema orientală“ în ansamblu⁸⁵. Franța a susținut menținerea integrității Imperiului Otoman, deoarece a crezut că dezmembrarea sa s-ar fi efectuat în defavoarea sa. În același mod a privit și proiectul Daciei, care odată înfăptuit ar fi amenințat deopotrivă și Prusia, Polonia și chiar statele germane, fiind o bază de acțiune a Rusiei⁸⁶. În 1783 Leopold II îi transmitea lui Iosif al II-lea că „piedica mai mare e Franța și Prusia... Niciodată nu vor admite împărțirea Imperiului Otoman...“⁸⁷. La fel a fost interpretată la Paris tendința Habsburgilor de penetrare în bazinul Dunării⁸⁸. În ianuarie 1783 Vergennes a prezentat un memoriu privind necesitatea menținerii Porții pentru salvagardarea intereselor comerciale ale Franței în Orient, iar în vara aceluiași an, contele Esterno, ambasadorul francez la Berlin, a împărtășit contelui Finkelstein nemulțumirea Franței față de ocuparea Crimeii și apropierea ruso-austriacă⁸⁹. La sfârșitul secolului al XVIII-lea, Anglia și-a precizat în mod treptat, poziția privind sud-estul Europei. Acordul comercial franco-rus din 1787 a îndemnat-o să sugereze Petersburgului o departajare a sferelor de influență în Balcani și Orient. Respinsă, s-a alăturat Prusiei și Olandei. Criza Oceaikovului a impus în 1791 intervenția deschisă a cabinetului britanic în „problema orientală“, lordul Auckland criticând dorința Rusiei de a ajunge la Nistru și chiar la Dunăre⁹⁰. Diplomația prusiană a promovat în locul regatului Daciei, în care a întrevăzut „un vasal al Rusiei, un șef militar temut, cu care Rusia ar începe, peste câțiva ani, un nou război și va merge la Constantinopol“⁹¹, planul Hertzberg, după numele șefului diplomației sale⁹². Prusia urma să ocupe Polonia Mare cu orașele Gdansk și Torun, Viena, Moldova și Țara Românească, dar renunța la

⁸³ *Ibidem*, p. 178, 180—181; vezi și I. C. Bulat, *Politica lui Ludovic al XVI-lea și Radu Cantacuzino, pretendent domnesc*, în „Revista istorică“, VIII, 1920, p. 229—235; Raoul V. Bossy, *Candidați străini la tronurile române în secolele XVII și XIX*, în „Convorbiri Literare“, tomul 57, 1925, p. 833—847.

⁸⁴ Ion I. Nistor, *op. cit.*, p. 350.

⁸⁵ *România în relațiile internaționale*, p. 50—51.

⁸⁶ Vezi și Constantin I. Andreescu, *La France et la politique...; Vasile Mihoșdea, Politica orientală franceză și Țările Române în secolul al XVIII-lea 1749—1760. După corespondența agenților de la „Secret du Roi“*, București, 1937.

⁸⁷ E. Reimann, *op. cit.*, p. 331—332.

⁸⁸ Hurmuzaki, *Documente*, vol. III, Ed. C. Esarcu, București, 1897, p. 34—35.

⁸⁹ Al. Grigorovici, *op. cit.*, p. 9, 21—22.

⁹⁰ Nicolae Iorga, *Histoire des Roumains*, vol. VIII, p. 81, nota 5.

⁹¹ Nicolae Iorga, *Acte și fragmente*, vol. II, p. 293.

⁹² Vezi și R. Krarel, *Graf Hertzberg als Minister Friedrich Wilhelm II*, Berlin, 1899.

Galiția. Prusia alături de Franța și Anglia garantau integritatea Porții între Dunăre și riul Unna. O variantă a sa a prevăzut că Poarta urma să fie convinsă să renunțe la Crimeea, să cedeze Rusiei Ocașul, iar zona dintre Prut și Nistru trebuia acordată Poloniei sau Habsburgilor⁹³. Pedalind pe menținerea Porții ca factor politic în concertul european, cabinetul de la Berlin a vrut să realizeze un factor de diversiune în fața Rusiei și Austriei⁹⁴. Polonia a revendicat Rusiei o alianță și în același timp spațiul dintre Siret și Nistru⁹⁵.

Una din problemele larg dezbătute pe plan științific este astăzi menirea proiectului dacic, cu precădere afirmația după care el a fost doar o manevră diplomatică pentru a i se recunoaște Petersburgului anexarea Crimeii⁹⁶. Leonid Boicu se pronunță în sensul că prin intermediul Daciei, Rusia și-a dezvoltat planul în „problema orientală” prin realizarea de formațiuni cvasi independente⁹⁷. Mai mult, candidatura lui Potemkin este apreciată drept un zvon rezultat al luptelor de culise între 1787—1790. Veniamin Ciobanu optează pentru ideea formulei mascate de anexare a Principatelor de către Rusia, dar care a catalizat lupta pentru reînnoirea societății românești⁹⁸. Cu siguranță interesul în jurul regatului Daciei a pus problema caracterului său, a conjuncturii istorice în care proiectele au fost întocmite. Ele au luat în vedere doar Moldova și Muntenia și nu și Transilvania, deoarece Habsburgii au fost parte a negocierilor, iar autorii proiectelor, adepți ai practicilor diplomatice învechite și străini de conceptele politicii moderne⁹⁹. Realizarea lor a fost foarte dificilă la confluența intereselor de cele mai multe ori divergente ale puterilor. Ele au privit nu atât poporul român, ci „locuitorii creștini”, ceea ce se traducea prin utilizarea sentimentelor populației locale în favoarea marilor imperii vecine, după cum formațiunea politică urma să fie una hibridă, manevrată de la Viena sau Petersburg, parte componentă a planurilor de expansiune ale Rusiei și Austriei. Pe fondul contradicțiilor europene românii nu erau luați în vedere decât în măsura în care au servit țelurilor expansioniste ale vecinilor. Dar neînțelegerile între puteri au salvat practic Principatele și au demonstrat necesitatea unirii și independenței lor. Chiar dacă nu a fost o soluție viabilă, lupta în jurul proiectului dacic, a intensificat ritmul făuririi unei noi conștiințe într-o epocă de prefaceri structurale.

⁹³ Nicolae Iorga, *Histoire des relations*, p. 202; Constantin I. Andreescu, *La France et la politique...* p. 239—245; Veniamin Ciobanu, *Relațiile politice*, p. 131; *România în relațiile internaționale*, p. 51.

⁹⁴ Leonid Boicu, *Geneza...*, p. 36.

⁹⁵ *România în relațiile internaționale*, p. 51.

⁹⁶ A. F. Miller, *Mustafa Pasa Baraiktar*, Moskva, 1947, p. 66, 67; O. P. Markova, *O proishozhdenii tak neazivaemego greceskogo proiekta (80-e gody XVIII v.)*, în „Istoria SSSR”, nr. 4, 1958, p. 52—78; S. Vianu, *Note privitoare la participarea voluntarilor români la războiul ruso-turc 1787—1792*, în *Analele Româno-Sovietice*, Seria Istorie, Nr. 3, 1956, p. 97—98.

⁹⁷ Leonid Boicu, *Considérations*, p. 701.

⁹⁸ Veniamin Ciobanu, *La granița*, p. 181.

⁹⁹ Leonid Boicu, *Principatele Române*, p. 242.